

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ НАУКОВІ СТОСУНКИ: ХРОНОЛОГІЯ ПОДІЙ

Розкрито зміст становлення і розвитку українсько-польських наукових стосунків. Відмічено, що сучасні відносини України і Польщі є гарним прикладом розвитку наукового діалогу, поглиблення добросусідських результативних зв'язків на засадах стабільності і поваги.

Ключові слова: українсько-польські відносини, наукові стосунки, українські вчені, польські вчені, історична наука.

Раскрыта суть становления и развития украинско-польских научных контактов. Отмечено, что современные отношения Украины и Польши есть хорошим примером развития научного диалога, укрепления добрососедских результативных связей на принципах стабильности и уважения.

Ключевые слова: украинско-польские отношения, научные отношения, украинские учёные, польские учёные, историческая наука.

Essence of becoming and development of Ukrainian-Polish scientific contacts is exposed in the article. It is marked that modern relations of Ukraine and Poland are the good example of development of scientific dialogue, strengthening of good-neighbourly effective connections on principles of stability and respect.

Key words: Ukrainian-Polish relations, scientific relations, Ukrainian scientists, Polish scientists, historical science.

В умовах розбудови незалежної української держави все більш значущими стають питання розвитку української освіти й науки, як запоруки подальшого прогресу України. Актуальним завданням сучасних українських вчених є реконструкція розвитку української науки в контексті еволюції світового наукового процесу. Важливими є подальші розробки у сфері вивчення наукових контактів українських вчених минулого з представниками іноземних наукових напрямів, встановлення їх внеску в розробку важливих питань історії й розвитку окремих країн. Сучасні відносини України і Польщі є гарним прикладом розвитку наукового діалогу, поглиблення добросусідських результативних зв'язків на засадах стабільності і поваги.

Отже, мета статті – розкрити зміст українсько-польських наукових стосунків, що на сьогоднішній день є гарним прикладом взаєморозуміння й прогресу.

Українсько-польським науковим відносинам приділена певна увага у сучасній літературі: Євген Сінкевич подає відомості про українсько-польський науковий діалог у своїй монографії «Краківська історична школа в

польській історіографії» [9], Світлана Гаврилюк розглянула українсько-польські стосунки крізь призму співпраці Волинського національного університету і вузів Любліни [6], Олександр Музичко детально займається питаннями польської історичної науки кінця XIX – першої половини XX століття, зокрема діяльністю Ф. В. Тарановського тощо [8].

Розвиток українсько-польських відносин можна визначити ще з давніх часів. Так склалося історично, що українські землі пізнали польський період своєї історії. На жаль, відносини між представниками обох народів, зокрема у сфері освіти і науки, не завжди були виваженими, а, точніше сказати, навіть достатньо напруженими [7].

Не дивлячись на несприятливу для наукового діалогу між українцями і поляками ситуацію, наприкінці XIX – на початку XX століття йде становлення українсько-польських наукових стосунків (діяльність Ф. Тарановського, одного з фундаторів Української Академії наук [8, с. 172-179], О. Назарука, редактора католицького часопису «Нова зоря», Г. Хомишина, Станіслав-

ського єпископа, Польського наукового товариства (1920, Львів) тощо).

Вирішальним чинником для розвою польської історичної науки мало формування мережі вищих навчальних закладів. Поруч із діючими у Кракові та Львові, відновилися університети у Варшаві, Познані, постав Католицький університет у Любліні. Разом з тим були відновлені наукові бібліотеки, архіви, музеї тощо. У 1925 році у Познані відбулося становлення Польського історичного товариства [10, с. 138-139].

Разом із тим, на українських землях, які входили до складу СРСР, відбувається, особливо з 1930-х років, шалений тиск на вітчизняну науку. На думку відомої дослідниці з історії українсько-польських стосунків Наталії Яковенко, *«польська історіографія та науковці не зазнали такого руйнівного впливу, як це було в Україні 1930-х, 1950-х рр. Польському історикові заважали працювати, обмежували його поле досліджень, проте на відміну від українських реалій, його життя і свободі нічого не загрожувало»* [5].

У 1932 році у Станіславові відбулася спільна українсько-польська конференція, в якій взяли участь з польської сторони відомі особи: С. Лось, М. Бобжинський, П. Дунін-Борковський, станіславівський воєвода З. Ягодзинський, граф Є. Погоновський, князь Радзивілл. Українську делегацію представляли Г. Хомишин, О. Назарук, І. Волянський та деякі інші особи. На конференції мова йшла про поглиблення діалогу між консервативними колами обох сторін.

Наукові контакти між українцями і поляками тривали далі, причому зустрічі відбувалися не тільки на території Галичини, а й етнічної Польщі. Так, 11 листопада 1932 р. єпископ-помічник І. Лятишевський надіслав О. Назаруку листа, запрошуючи його від імені Г. Хомишина на українсько-польську конференцію, яка мала відбутися 19 листопада того ж року з ініціативи Я. Бобжинського у Варшаві.

Становлення польсько-українських відносин 30-х – 80-х років проходило під час значної міжнародної ізоляції України, спричиненої наслідками дезінтеграції Радянського Союзу. У цей час наявними стали різкі розбіжності у розвитку науки між польською й українською стороною. Справа у тому, що у

Польщі ніколи не руйнували наукові школи. Отже, наука зберегла плюралізм думок та ідеологічний характер наукового дискурсу, особливо культуру дискусії в її ширшому розумінні (як обов'язковий елемент наукового життя). Тоді як українська наука від початку 1930-х років була позбавлена такого явища, як «наукова школа».

Події Другої світової війни ще більше поглибили прірву в українсько-польських наукових стосунках. Характеризуючи подальшу повоєнну ситуацію Польщі, можна сказати словами професора Анджея Фрішке: *«Поодинокі історичні книжки з еміграції потрапляли до наукових бібліотек. В академічних центрах ознайомлення з історичною літературою еміграції було обов'язковим»*. В Україні ж цього часу не тільки використання такої літератури в працях істориків, але й навіть зберігання її у приватній бібліотеці підпадало під дію ст. 181 – *«поширення літератури, що має наклепницький зміст на радянський устрій»*. За цією статтею передбачалося покарання на термін від одного до трьох років ув'язнення. Отже, до кінця 80-х років українська історіографія жила в гетто. Це було не наслідком недбалості українських істориків, а продуктом самої системи. Відсутність у бібліотеках зарубіжної літератури та цензура призвели до катастрофи сучасної української історіографії на фаховому рівні.

Від 1930 до 1990 року в Україні сформувалося два покоління істориків, які, за висловом Н. Яковенко, *«не тільки звикли до «клітки», у якій жили, а й не уявляли, що можна жити інакше, і що за межами цієї «клітки» існує інший світ»*. *«Звичка служити ідеї – не подвиг. Це наркотична залежність, від якої неможливо вилікуватися. Це не методологія, а спосіб буття в науці»* [5]. І саме в цьому контексті можна говорити про виважену та далекоглядну позицію Польщі щодо зв'язків з Україною.

Формування принципово нової ситуації відбувається в умовах розгортання демократичних процесів за Третьої Речі Посполитої, починаючи з 1989 року. Вихід України на міжнародну арену як суб'єкта міжнародного права був схвально прийнятий польським керівництвом, і 2 грудня 1991 р.

Республіка Польща першою серед зарубіжних країн визнала державну незалежність України. 4 січня 1992 р. між двома країнами були встановлені дипломатичні відносини на рівні посольств.

Українці чи не вперше на польських теренах отримали можливість без перешкод досліджувати власну минувшину та здійснювати підготовку кадрів. Окрім діяльності окремих науковців-українців Богдан Гальчак (Зелена Гура), Ростик Джерелік (Вроцлав) сформувалися дослідницькі наукові центри в Перемишлі (Південно-Східний науковий інститут); кафедра українознавства і кафедра історії Східної Європи у Ягеллонському університеті (Краків); кафедра українознавства Варшавського університету; кафедра історії Східної Європи Поморської академії (Слупськ). Козацька доба, постать Богдана Хмельницького, Галицький крайовий сейм, визвольні змагання 1918-1920 рр., лемківське питання – це далеко не повний перелік проблем, які підняті українськими дослідниками, що є громадянами Республіки Польща (С. Стемпень, В. Мокрий, Я. Мокляк, С. Козак, Р. Дрозд та ін.).

Учасниками українсько-польського наукового діалогу, а згодом й співпраці, у тому числі у культурній сфері, виступають Університет Марії Кюрі-Склодовської у Любліні, Вища школа управління та адміністрації (м. Замосць), Вища державна професійна школа й Вища школа міжнародних відносин і суспільної комунікації (м. Хелм) та Волинський національний університет імені Лесі Українки у Луцьку. Наукові контакти між цими усіма вищими навчальними закладами започатковуються з 1996 р. Біля їх витоків стояли тодішні керівники зазначених відділів Марек Мондзік та Євген Франчук. У 1999 р. було укладено угоду про співпрацю між цими відділами, яка передбачала широкий спектр спільних наукових досліджень, обмін науковцями та студентами, проведення наукових студій викладачами у навчальному заклад-партнері, участь у різноманітних конференціях, стажування та інше. На початку 2000-х років до співпраці долучилися навчальні заклади Замосця і Хелма.

До сфери зацікавлень науковців і студентів згаданих вищих навчальних закладів потрапили насамперед політичні процеси, проблеми економічного розвитку прикордонного

регіону у різні часи, дискусійні питання українсько-польської історії, особливо першої половини ХХ ст. У їх вирішенні помітну роль відіграв і продовжує відігравати постійно діючий науковий семінар «Україна – Польща: важкі питання» – унікальний проект, до участі в якому залучалися і залучаються польські та українські студенти.

У взаєминах між університетом Марії Кюрі-Склодовської у Любліні та Волинським національним університетом імені Лесі Українки, що стосувалися співпраці у сфері музейництва та охорони пам'яток, з 2001 р. було запроваджено спільну організацію об'їздів (екскурсій) Люблінщиною та Волиню. Студенти здійснюють такі екскурсії з урахуванням вимог нормативних навчальних програм музеєзнавчої спеціальності, проходять при цьому певну музеєзнавчу практику.

Результативності українсько-польського наукового діалогу сприяє ресурсне поповнення українських бібліотечних матеріалів результатами наукових досліджень польської історичної науки; запрошення спеціалістів обох країн до проведення відповідних наукових студій у навчальних закладах країни-сусідки. Цій справі суттєвого прискорення надає діяльність Інституту Польщі, рішення про створення якого на базі факультету міжнародних відносин ВНУ імені Лесі Українки прийнято вченою радою університету наприкінці 2007/2008 навчального року [6, с. 106-110].

Велику увагу розвитку наукових стосунків з поляками приділяють у Чорноморському державному університеті імені Петра Могили у м. Миколаєві. Тут діє Інститут історії української діаспори, який має контакти з Інститутом історії Польської Академії Наук (м. Варшава), Південнослов'янським науковим інститутом (м. Перемишль), Фундацією св. Володимира (м. Краків), Бібліотекою Богдана Лепкого (м. Краків) тощо. Співробітники інституту брали участь у міжнародних наукових конференціях «Українсько-польські стосунки в джерелах та історіографії» (Херсон, вересень 2004 р.) і «Дослідження джерел з історії українського і польського народів» (Херсон, вересень 2007 р.), у засіданні кру-

глого столу з міграційних питань (Краків, листопад 2007 р.). У 2008 році інститутом спільно з Консульством Республіки Польща (м. Одеса) було проведено Міжнародну науково-практичну конференцію «Україна та Польща на міжнародній арені (кінець ХХ – початок ХХІ століття)» (Миколаїв, вересень 2008 р.)

У грудні 2008 року в конференц-залі Державного історико-архітектурного заповідника «Стара Умань» проходила міжнародна інтердисциплінарна наукова конференція «Польща-Європа-Україна: минуле, сучасність, майбутнє», в якій взяли участь вчені з Польщі, що представляли Гнезно, Варшаву, Ланьцут, Ченстохову, та з України – Бережани, Збараж, Кам'янець-Подільський, Київ, Львів, Миколаїв, Острог, Умань, Херсон та Черкаси. Організаторами конференції виступили Державний історико-архітектурний заповідник «Стара Умань», Академія імені Яна Длугоша в Ченстохові та Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України. Тематика виступів, доповідей та повідомлень, що прозвучали під час конференції носили міждисциплінарний характер – від історії та історіографії до філології та педагогіки. Вартими уваги і напроцуд цікавими були матеріали про польський та український досвід в охороні пам'яток історії, культури та архітектури [2].

30 травня 2011 р. була підписана угода про міжнародне співробітництво між Українським Католицьким Університетом та факультетом богослов'я Ополе (Польща). «*Ми хотіли б відкрити нову сторінку у відносинах між Україною та Польщею*», – говорить декан факультету Університету Ополе. За словами ректора Українського католицького університету доктор Бориса Гудзяка, угода між УКУ та Університетом Ополе передбачає співпра-

цю в галузі освіти і наукових досліджень. «Вона включає в себе також обмін професорів, викладачів, студентів та аспірантів, організацію спільних досліджень і створення єдиного інформаційного простору» [3].

Українським колегам із Польщі вдалося ліквідувати лакуни з цілої низки питань минушини. Окрім наукової, вони ведуть активну громадську роботу по збереженню та розвитку української культури.

Пожвавленню українсько-польського наукового діалогу сприяє діяльність і громадських організацій. Одним із відомих громадських об'єднань, що ставить завдання збереження й розвитку національної totoжності української людності в Польщі є Об'єднання українців у Польщі. Організація діє шляхом плекання рідної мови та національно-культурних традицій, сприяння розвиткові освіти й культури, зміцнювання історичної пам'яті та формування національної гідності. З цією метою Об'єднання має проводити науково-популяризаторську роботу, готувати й поширювати книжкові видання, підтримувати контакти з науковцями та науковими установами [1].

Отже, як бачимо, становлення українсько-польських стосунків відбувалося ще у попередніх століттях. Діяльність науково-дослідних центрів, що діють на теренах Республіки Польща й вивчають історію українського народу майже не досліджена і відома вузькому колу професійних істориків. Пожвавлення українсько-польського діалогу України і Польщі не лише розвиває потребу у пошані культурних надбань як власного, так й інших народів, а й свідчить про поглиблення й подальший розвиток добросусідських відносин двох країн.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. http://nslowo.free.ngo.pl/dil/wydawec/index_1024.htm
2. <http://stara-uman.org.ua/content/view/43/56/>
3. <http://translate.google.com.ua/translate?hl=uk&langpair=en|uk&u=http://ucu.edu.ua/eng/news/642/>
4. Бурачок Л. Особливості суспільно-політичної діяльності Осипа Назарука в 1930-х рр. / Лілія Бурачок // Схід. – 2008. – № 3.
5. Виступ професора Університету «Києво-Могилянська Академія» Наталії Яковенко Історична польсько-українська наукова дискусія на тему «Історіографія в Польщі і в Україні», травень, 2001 р. // poland.com/u/dosvid/istoria.php?id=istoriografia.txt
6. Гаврилюк С. В. Українсько-польські наукові стосунки крізь призму співпраці Волинського національного університету і вузів Люблінщини / Світлана Віталіївна Гаврилюк // Історичний архів. Наукові студії: Збірник наукових праць. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – Вип. 1. – С. 106-110.

7. Морозова О. С. Українсько-польські стосунки у сфері освіти кінця XIX – початку XX ст. в українській історіографії // Південний архів. Історичні науки: Збірник наукових праць. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2004. – Вип. 16. – С. 119-125.
8. Музичко О. Є. Ф. В. Тарановський і польська історична наука кінця XIX – першої половини XX ст. / Олександр Євгенович Музичко. // Південний архів. Історичні науки: Збірник наукових праць. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2004. – Вип. 16. – С.172-179.
9. Сінкевич Є. Г. Краківська історична школа в польській історіографії: [монографія] / Євген Григорович Сінкевич. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 332 с.
10. Стоєцький С. В. Україна в зовнішній політиці Республіки Польща: євроатлантичний та європейський інтеграційний вимір / С. В. Стоєцький – К. : Б.в., 2007. – 150 с.

РЕЦЕНЗЕНТИ: д.і.н., професор **Я. В. Верменич**, д.і.н., доцент **О. П. Тригуб**

© О. С. Морозова, 2011

Стаття надійшла до редколегії 13.09.2011